

بررسی روایت «کان الله و لم یکن معه شیء و الان کما کان» و نتایج فلسفی مترتب بر آن

مرتضی حسین زاده^{۱*}، محسن جاهد^۲

۱- دانشجوی دکتری فلسفه و کلام اسلامی

۲- دانشیار فلسفه اسلامی

t.m.h.1365@gmail.com

چکیده

یکی از مباحث مهم کلامی، فلسفی و عرفانی بحث حدوث و قدم عالم است که ادله عقلی و نقلی بر حدوث زمانی از یک طرف و بر حدوث ذاتی از طرف دیگر، اقامه شده است. این نوشتار به یکی از مهمترین ادله نقلی که در منابع کلامی و فلسفی آمده است، توجه کرده و با بررسی سندی که قبل از این انجام نگرفته، و بررسی دلالتی که مورد اختلاف بین متکلم، فیلسوف و عارف است، به تفسیر و فهم صحیح از روایت رسیده است. از نظر نویسنده گرچه روایت «کان الله و لم یکن معه شیء و الان کما کان» در منابع روایی وجود ندارد، اما روایت دیگری شبیه این روایت از نظر عبارت و محتوا وجود دارد که می‌تواند حدوث زمانی مورد ادعای متکلمین را نفی و تاییدی برای دو مسأله فلسفی و عرفانی، حدوث ذاتی و وحدت وجود باشد.

واژگان کلیدی: روایت کان الله، حدوث زمانی، حدوث ذاتی، وحدت وجود.

مقدمه

در منابع کلامی و فلسفی روایت «کان الله و لم یکن معه شیء» مورد استناد متکلمان و فیلسوفان قرار گرفته و این روایت را مؤیدی برای مدعای خود قرار داده‌اند و به بررسی نتایج حاصل از آن پرداخته‌اند. اما در بعضی منابع فلسفی این روایت با قید «والآن کما کان» همراه است که اگر آن قید هم جزء روایت باشد، نتیجه مترتب بر آن متفاوت خواهد بود که با مبنای متکلمین سازگاری ندارد. بنابراین اگر قید «و الان کما کان» جزء روایت باشد، متکلم و فیلسوف هر کدام طبق مبنای خود، روایت را تفسیر خواهند کرد، که بعد از بررسی، مشخص خواهد شد کدام تاویل صحیح است.^۱ ملاصدرا در آثار خود این روایت را به این صورت نقل کرده است: «کان الله و لم یکن معه شیء و الان کما کان». ایشان در تفسیر خود بر قرآن در این مورد می‌گویند:

کما قال صلی الله علیه و آله: کان الله و لم یکن معه شیء و سمعه حین ما سمعه ابو ابراهیم موسی قال: الان کما کان (شیرازی، ۱۳۶۳، ص ۷۶۷).^۲

۱- چگونگی استفاده متکلم، فیلسوف و عارف از این روایت در بخش نتایج مترتب بر روایت خواهد آمد.

۲- همانطور که پیامبر (ص) فرمود: خدا بود و چیزی با او نبود و هنگامی که موسی بن جعفر (ع) روایت را شنید فرمود الان هم همانطور است.